

nov (de la Torre) so bržkone precej bolj rahle, kot to prikazuje starejša genealoška literatura. — 46. Nadrobnejša obravnava v J. Höfler, kot op. 40 zgoraj. — 47. J. Höfler, ib., tudi istega 'K stilni podobi stenskega slikarstva 15. stoletja na

Slovenskem', Zbornik za likovne umetnosti (Novi Sad), XIV (1978). — 48. Nadrobnosti J. Höfler, kot op. 40 zgoraj. — 49. Viz. 1685, NŠAL, Viz. 6 (»chotus... pulchre depictus per totum figuris antiqui testamenti«).

## POPULACIJSKI RAZVOJ IN SOCIALNA STRUKTURA OKRAJNEGA GLAVARSTVA RADOVLJICA MED LETI 1869 IN 1910

JASNA FISCHER

Ob pripravi tematske številke Kronike, posvečene zgodovini Bleda, je bila želja urednikov revije, da napišem prispevek o populacijskem razvoju in socialni strukturi Bleda. To bi nedvomno bila zelo zanimiva in predvsem zelo potrebna študija družbene zgodovine manjšega slovenskega kraja. Žal pa je takšna naloga zaradi narave virov, s katerimi razpolagamo, za sedaj neizvedljiva.

Najpomembnejši vir za študij populacijskega razvoja in socialne strukture — pri tem mislim predvsem poklicno razdelitev prebivalstva — so rezultati popisov ljudskih štetij, ki so jih avstrijske oblasti objavljale v serijah uradnih statističnih publikacij avstrijskega centralnega statističnega urada.<sup>1</sup> Gradivo, objavljeno v teh publikacijah, je za raziskovalca družbene in gospodarske zgodovine izjemno bogato. Objavljali so splošne demografske podatke o rodnosti, smrtnosti, prirodnem prirastku ter vrsto podatkov, ki so dragoceni za preučevanje zgodovine gospodarstva, predvsem poklicne sestave prebivalstva, zdravstva, šolstva, volitev in vrste drugih pomembnih vprašanj iz naše preteklosti. Ena izmed velikih pomanjkljivosti tega gradiva pa je, da so najmanjše upravne enote, po katerih so objavljali podatke o rezultatih popisov, okrajna glavarstva.

V tem prispevku bom obdelala in prikazala rezultate ljudskih štetij, ki so bila izvedena v letih 1869, 1880, 1890, 1900 in 1910.<sup>2</sup> Okrajno

glavarstvo Radovljica sta sestavljala dva sodna okraja, katerih meje so približno enake mejam današnjih občin. To sta bila sodni okraj Kranjska gora z občinami Jesenice, Koroška Bela, Kranjska gora, Dovje, Rateče in Bela peč ter sodni okraj Radovljica z občinami Breznica, Kropa, Lancovo, Lesce, Srednja vas, Mošnje, Zgornje Gorje, Ovsiše, Radovljica, Ribno, Kamna gorica, Bled, Begunje, Predtrg in Bohinjska Bistrica.

Podatki o rasti prebivalstva v obravnavanem obdobju 40 let so nekoliko presenetljivi. Število prebivalstva po popisih leta 1880 in 1890 ne doseže števila iz leta 1869. Šele popis leta 1900 kaže, da se je upadanje v zadnjem desetletju 19. stoletja zaustavilo. Število prebivalstva se je povečalo za 11 0/0, v naslednjem desetletju pa še za 15 0/0. Vsi podatki so razvidni iz tabele številka 1.

V oklepaju so za primerjavo navedeni še indeksi rasti prebivalstva na vsem slovenskem narodnostnem ozemlju. Vidimo, da je razlika med indeksi rasti prebivalstva v okrajnem glavarstvu Radovljica in na slovenskem etničnem ozemlju kar precejšnja. Kljub neugodnim gospodarskim razmeram — počasnejši industrializaciji in splošnemu gospodarskemu zaostajanju slovenskih dežel za razvojem v habsburški monarhiji in Evropi — ki so povzročile veliko izseljevanje prebivalstva iz slovenskih pokrajin v drugi polovici 19. stoletja, so indeksi rasti razen v letu

TABELA 1. ŠTEVILO PREBIVALCEV V OKRAJNEM GLAVARSTVU RADOVLJICA

	1869	1880	Indeks 1869 = 100	1890	Indeks 1869 = 100	1900	Indeks 1869 = 100	1910	Indeks 1869 = 100
moški	13.175	12.269		12.554		14.294		17.139	
ženske	13.620	13.911		13.943		15.154		16.889	
skupaj	26.795	26.180	97,7 (106,1)	26.497	98,9 (108,6)	29.448	109,9 (115,4)	34.028	127 (124,9)

1910 kljub temu precej višji kot v okrajnem glavarstvu Radovljica. Nobenega dvoma ni, da je tak razvoj posledica izseljevanja tudi iz tega območja. Vprašanje pa je, kam so se ljudje izseljevali, koliko je šlo za migracije znotraj slovenskega narodnostnega ozemlja in koliko za emigracije. To so seveda izjemno pomembni procesi v naši ne tako zelo oddaljeni preteklosti, so pa žal še vedno premalo raziskani. Toda na tem mestu lahko samo opozorim na ta odprta vprašanja.

Poklicna in s tem tudi družbena sestava prebivalstva nam pokaže pomen prebivalstva kot pomembnega gospodarskega dejavnika. Podatki poklicne statistike nam omogočajo študij obsega in smeri delitve dela, s tem socialno diferenciacijo pa tudi razčlenjenost in stopnjo gospodarskega razvoja. Podatki, objavljeni za okrajno glavarstvo Radovljica, so zelo zgovorni. Iz tabel številka 2, 3, 4 in 5 je razvidna delitev prebivalstva v štiri osnovne delitvene razrede, ki ustrezajo štirim glavnim gospodarskim panogam. To so kmetijstvo z gozdarstvom in lovom, industrija in obrt, promet in trgovina ter javne službe in svobodni poklici.<sup>3</sup> Po tej delitveni shemi lahko primerjalno prikažemo podatke za celotno prebivalstvo le za popise med leti 1880 in 1910, medtem ko so podatki popisa leta 1869 obdelani in objavljeni na način, da jih je smiselno prikazati posebej.

Prebivalstvo so po tem popisu razdelili po skupinah tako, da lahko rezultate priredimo po štirih osnovnih gospodarskih (poklicnih) skupinah le za tisti del prebivalstva, ki ga imenujemo aktivno, to je pridobitno prebivalstvo, kot so lastniki oziroma zakupniki, uradniki in nameščenci, delavci, dninarji in

služinčad. Skupaj pa so objavili podatke za vse ostalo neaktivno, vzdrževano prebivalstvo. Zato ne moremo vedeti, kolikšen del prebivalstva so preživljale posamezne štiri osnovne panoge narodnega gospodarstva. Prav tako ni prikazana delitev aktivnega pridobitnega prebivalstva po spolu, marveč le skupen seštevek obojih.

Glede na rezultate poznejših popisov nas najbolj presenetita odstotka pridobitnega prebivalstva v kmetijstvu, industriji in obrti, ker je v prvem primeru nižji kot kažejo rezultati kasneje, v drugem pa višji. To pomeni, da je v kmetijstvu leta 1869 delalo manj ljudi kot pa v naslednjih dveh desetletjih in obratno, da sta industrija in obrt zaposlovali več ljudi kot pa v naslednjih štirih desetletjih do prve svetovne vojne. Očitno gre za drugačen način zbiranja in obdelave podatkov pri tem popisu kot pa pri naslednjih in od tod te presenetljive razlike. Pri

TABELA 2. POKLICNA RAZDELITEV PO PISU LETA 1869

Panoge	Pridobitno prebivalstvo		Vzdrževano prebivalstvo	
		v %		v %
kmetijstvo,				
gozdarstvo, lov	11.124	41,5		
industrija, obrt	4.792	17,9		
promet, trgovina	1.483	5,5		
javne službe,				
svob. poklici	1.156	4,3		
skupaj	18.555	69,2	8.240	30,7

TABELA 3. POKLICNA RAZDELITEV PREBIVALSTVA LETA 1880, 1890, 1900 in 1910

	Kmetijstvo, gozdarstvo, lov	v %	Industrija, obrt	v %	Promet, trgovina	v %	Javne službe, svobodni poklici	v %
1880	18.619	71,2	5.793	22,1	832	3,2	867	3,3
1890	16.719	56,8	9.210	31,3	991	3,7	2.048	7,7
1900	16.719	56,8	9.210	31,3	1.216	4,1	2.303	8,3
1910	15.441	45,4	11.019	32,4	3.988	11,7	3.532	10,4

TABELA 4. PRIDOBITNO PREBIVALSTVO PO POPISIH LETA 1880, 1890, 1900 in 1910

	Kmetijstvo, gozdarstvo, lov	v %	Industrija, obrt	v %	Promet, trgovina	v %	Javne službe svobodni poklici	v %	Skupaj v %
1880	12.236	46,8	3.057	11,7	329	1,3	449	1,7	61,6
1890	11.608	43,8	3.360	12,7	446	1,7	1.593	6,0	64,2
1900	10.720	36,4	4.356	14,8	553	1,9	1.549	5,3	58,4
1910	9.479	27,7	5.132	15,1	1.785	5,2	2.561	7,5	55,7

TABELA 5. VZDRŽEVANO PREBIVALSTVO PO POPISIH LETA 1880, 1890, 1900 in 1910

	Kmetijstvo, gozdarstvo, lov	v %	Industrija, obrt	v %	Promet, trgovina	v %	Javne službe svobodni poklici	v %	Skupaj v %
1880	6.383	24,4	2.736	10,5	503	1,9	398	1,5	38,3
1890	5.877	22,2	2.613	9,9	545	2,1	455	1,7	35,8
1900	5.999	20,4	4.854	16,5	663	2,3	754	2,5	41,7
1910	5.962	17,5	5.887	17,3	2.203	6,5	971	3,8	44,2

naslednjih popisih takšnih velikih in nerazumljivih razlik ne opazimo več. Gre resda za nihanja, ki pa niso tako izrazita. Predvsem je precejšnje povečanje zabeleženo v skupinah promet in trgovina ter javne službe in svobodni poklici, torej v dveh gospodarskih panogah, ki sta zaposlovali in preživljali vse do konca 19. stoletja le manjši delež celotnega prebivalstva. Večji strukturni premik v njuno korist je opazen šele v začetku tega stoletja, vendar sta še vedno preživljali manj kot četrtino vsega prebivalstva na tem območju.<sup>4</sup> Velik je ta skok zlasti v prometu in trgovini. V obeh skupinah pa se je delež prebivalstva, ki se je preživljal s temi dejavnostmi, v štirih desetletjih potrojil.

Delež prebivalstva, ki se je preživljal s kmetijstvom, gozdarstvom in lovom, po letu 1880 dokaj hitro pada. V letu 1880 ga je še okoli dve tretjini, v času pred prvo svetovno vojno pa precej manj kot polovica. Avstrijska statistična služba je izračunala za leto 1910, da je bilo tega leta globalno razmerje med agrarnimi in neagrarnimi panogami pri Slovencih 67,6 : 32,4.<sup>5</sup> Tega podatka seveda ne moremo brez rezerve primerjati z rezultatom, ki smo ga izračunali za okrajno glavarstvo Radovljica, ker ta zajema vse prebivalstvo tega območja in ne samo slovensko. Navajam ga v ilustracijo, ker nam vseeno pove, da je bil odstotek od agrara živečega prebivalstva v tem delu Slovenije verjetno precej nižji, kot v povprečju to velja za slovenske dežele. Da ta hipoteza ni tako daleč od resnice, nam dokazujejo tudi podatki, ki sem jih izračunala za prebivalstvo, ki je bilo zaposleno v industriji in obrti na vsem slovenskem etničnem ozemlju. Po podatkih popisov je leta 1869 delalo v obeh gospodarskih panogah 7,1 %, leta 1880 7,7 %, leta 1890 8,2 %, leta 1900 8,9 % in leta 1910 10,4 % oseb glede na celotno prebivalstvo v slovenskih pokrajinah. Ti izračunani odstotki so v povprečju primerjalno kar za polovico nižji kot pa rezultati dobljeni za okrajno glavarstvo Radovljica. Še posebej značilen je tudi podatek, da je bil delež vzdrževanega prebivalstva v skupinah kmetijstvo in industrija ter obrt v letu 1910 skoraj do stotinke odstotka enak. Splošen trend je, da

je delež aktivnega pridobitnega prebivalstva padal, vzdrževanega pa naraščal.

Podatki o razvrstitvi oseb znotraj posameznih glavnih skupin narodnega gospodarstva nam pokažejo, katere panoge so bile najmočnejše in so preživljale največ ljudi. V prvi skupini je bilo to kmetijstvo. Z lovom, ribolovom in gozdarstvom se je ukvarjalo le nekaj odstotkov prebivalstva, največ leta 1910, ko je njihov delež znašal skoraj 4 %. Pri tem je treba povedati, da je od lova in ribolova živelo le nekaj posameznikov. V skupini obrt in industrija so značilne panoge rudarstvo in plavžarstvo, kovinska industrija in obrt, gradbeništvo, lesna industrija in obrt ter oblačilna obrt. Po številu zaposlenih sta vsekakor najmočnejši industrijski panogi rudarstvo in plavžarstvo ter kovinska industrija. Kranjska industrijska družba z obrati na Jesenicah je bila eden največjih industrijskih podjetij v slovenskih deželah pred prvo svetovno vojno in kot kažejo analize, je — podobno kot velja za druge velike industrijske obrate na Slovenskem — zaposlovala veliko večino delavcev, rojenih v bližnji okolici. Leta 1910 je polovico zaposlenih v obrti in industriji v okrajnem glavarstvu Radovljica delalo prav v teh industrijskih panogah. V skupini promet in trgovina je kopenski promet preživljal tri četrtine oseb, ki so bili uvrščeni vanjo. V skupini javne službe in svobodni poklici pa je bila po številu najmočnejša skupina rentnikov.

Ni bil moj namen, da bi v tem prispevku orisala gospodarsko zgodovino okrajnega glavarstva Radovljica v zadnjih desetletjih 19. stoletja in letih do prve svetovne vojne, temveč da bi pokazala stopnjo gospodarskega in družbenega razvoja, kot se odlikava po podatkih poklicne statistike. Omejila sem se na glavne splošne značilnosti, zato podrobnosti, ki so včasih bolj zanimive in ilustrativne, ni najti. To so pač omejitve, ki jih zakoličijo značilnosti uporabljenega vira. Pritegniti bi morali še druge vrste virov. Kljub temu pa iz povedanega vidimo, da so v okrajnem glavarstvu Radovljica opazne nekatere značilne posebnosti, ki jih v razvoju slovenskega narodnega ozemlja ne zasledimo.

## OPOMBE

1. Podrobneje o statističnih virih glej Jasna Fischer, O virih za gospodarsko in družbeno zgodovino Slovencev od sredine 19. stoletja do prve svetovne vojne, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XXXII/1984, str. 31–35. — 2. Rezultati poklicne statistike popisov prebivalstva za ta leta so objavljeni v naslednjih publikacijah: Bevölkerung und Viehstand der in Reichsrathe vertretenen Königreiche und Ländern dann der Militärgränze nach der Zählung vom 31. Dezember 1869, 2. zvezek — Bevölkerung nach dem Beruf und der Beschäftigung; Österrei-

chische Statistik, I. knjiga, 2., 3., 4. zvezek; Österreichische Statistik, XXXIII. knjiga, 4., 5., 6. zvezek. Österreichische Statistik, LXV. knjiga, 4., 5., 6. zvezek; Österreichische Statistik, Neue Folge, III. knjiga, 4., 5., 6. zvezek. — 3. Glej citirano razpravo Jasne Fischer, tabela številka 1, str. 34. — 4. Leta 1880 so promet, trgovina, javne službe in svobodni poklici preživljali v okrajnem glavarstvu Radovljica 6,5% prebivalstva, leta 1890 11,4%, leta 1900 12,5% in leta 1910 22,1%. — 5. Glej razpravo Janka Pleterskega, Položaj Slovencev pred 1. svetovno vojno v zborniku Jugoslovenski narodi pred prvi svetski rat, Beograd, 1967, str. 768.

## PRISPEVEK K ZGODOVINI BLEJSKIH GOZDOV

IGOR SMOLEJ

Velik del gozdov, s katerimi danes gospodari Gozdno gospodarstvo Bled, so gozdovi nekdanje blejske posesti briksenških škofov. Obsežni kompleksi predvsem gorskih gozdov so dajali dobro osnovo za razvoj gospodarstva tega dela Gorenjske, ne le za kmečko in lesno gospodarstvo, temveč tudi za razvoj rudarstva in železarstva, ki sta v preteklih stoletjih močno spremenila zgradbo okoliških gozdov. Zaradi velikih potreb po lesu in oglju, ki so jih gozdovi čedalje težje zadovoljevali, je železarstvo razmeroma zgodaj posredno povzročilo, da je na osnovi dolgoročnih gozdnogospodarskih načrtov gospodarjenje z gozdom postalo načrtno in urejeno. Načrti so z razvojem gozdarskega znanja postajali vse temeljitejši. Pri usmerjanju gospodarjenja z gozdom in še posebej pri določanju letnega poseka so vse bolj upoštevali biološke (kasneje ekološke) osnove pri vzgoji gozdov, tehnične možnosti pri sečnji, spravi in prevozu ter družbenoekonomske razmere pri vrednotenju vseh v gozdu pridobljenih dobrin.

Pričujoči prispevek skuša osvetliti preteklost gozdarstva in gozdov na Pokljuki in Mežakliji, na tistem delu briksenške gozdne posesti, za katero obstajajo najstarejši gozdnogospodarski načrti in vsi naslednji ter tudi drugi viri in literatura.<sup>1</sup> Časovno zajema obdobje 19. in začetek 20. stoletja, to je obdobje, v katerem se je glavni pomen gozdov v vsakdanjem življenju in gospodarstvu močno spremenil, ko se je gozd kot vir lesa za oglje spremenil v vir vsestransko uporabnega

in cenjenega lesa za mehansko in kemično predelavo.

## GOZDOVI

Blejsko gozdno posest so briksenški škofi tako kot drugo dobili v 11. stoletju z darovnicami vladarjev Henrika II., III. in IV.

Leta 1004 je kralj Henrik II. podaril škofu Albuinu posestvo Bled z vsemi pripadajočimi posestmi: poleg naselij in obdelane zemlje tudi neobdelano, gozdove in lovišča, vode, poti, dohodke in stroške — vse, kar že je in kar še bo odkrito.<sup>2</sup>

Leta 1040 je Henrik III. podaril škofu Poponu zemljišča med reko Bistrico<sup>3</sup> in blejskim gradom, gozd Leše ter z drugo listino istega datuma tudi vse gozdove med belopeško in bohinjsko Savo s planinami in lovom,<sup>4</sup> torej Mežakljo, Krmo in Pokljuko.

Kasneje se je posest briksenških povečala še leta 1063, ko je Henrik IV. podaril Albuinu gori Otalež in Kamnik (Steinberch) pri Idriji,<sup>5</sup> 1073 pa so škofje dobili še lov (Wildbann) od Dobrega potoka do Bistrice in od grebena Kranjskih gora do Save.<sup>6</sup> Podatki iz darilnih listin onemogočajo natančno omejiti tedanjo briksenško gozdno posest. Zadnja listina (1073), ki najnatančneje opisuje meje posesti, govori le o pravici do lova. Ta najbrž ni obsegala tudi lastništva nad gozdovi, čeprav je bil lov po takratnem vrednotenju vrednejši od gozda. Gozd je bil sicer nujno potreben za vzdrževanje gospodarskih in drugih stavb, za kurjavo in dobivanje stelje, za pašo in kot potencialno kmetijsko zemljišče, vendar je